

era"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seria : Filozofia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2 (29): 135-141. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.29.14074>

6. Lipovetsky, Zh. 2001. *Era pustoty. Esse o sovremennom individualizme [The Era of Emptiness: Essays on Contemporary Individualism]*. Translated by V. Kyznetsov. St. Petersburg: Vladimir Dal Publ. <https://readrate.com/rus/authors/zhil-lipovetskiy>.

7. Nesterenko, V.H. 1995. *Vstup do filozofii: ontolohiia liudyny: Navchalnyi posibnyk dlia studentiv [Introduction to*

Philosophy: A Human Ontology: A Textbook for Students]. Kyiv: Abrys.

8. Onopriienko, V.I. 2017. "Nbics-tehnologii i riski obshchestva znaniya" ["Nbics-technologies and risks of knowledge society"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seria : Filozofia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2(26): 12-15. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.26.12657>

9. Shvab, K. 2016. *Chetvertaya promyshlennaya revolyutsiya [The Fourth Industrial Revolution]*. Moscow: EKSMO. http://ncrao.rsvpu.ru/sites/default/files/library/k_shvab_chetvertaya_promyshlennaya_revolyuciya_2016

Л. В. Бронникова

АКСИОЛОГИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ЧЕТВЕРТОЙ ПРОМЫШЛЕННОЙ РЕВОЛЮЦИИ

Аннотация. В статье поднимается вопрос аксиологического измерения культурных трансформаций современного общества, которое находится у истоков четвертой промышленной революции. Анализируются философские и социологические произведения, в которых оптимистический сценарий внедрения разнообразных информационно-коммуникационных технологий и значительного улучшения качества жизни людей сосуществует с опасениями по поводу негативных тенденций в образе жизни людей, конфликтом ценностей разных поколений, неуверенности в безопасности и стабильности будущего. Отмечается необходимость философского анализа динамики системы ценностей в современном обществе.

Ключевые слова: ценность, культура, информационное общество, информационные технологии, промышленная революция

L. Bronnikova

AXIOLOGICAL DIMENSION OF THE FOURTH INDUSTRIAL REVOLUTION

Introduction. Current changes in the spheres of production and interpersonal relations lead to the transformation of the value system. The choice of the theme is dictated by optimistic forecasts of K. Schwab of value transformations in the public consciousness in his work "Fourth Industrial Revolution". The aim of the article is a philosophical analysis of the value transformations of the information society due to global changes in recent decades. **Research methods** of this work are philosophical and general scientific methods, sociocultural, systemic, and synergetic approaches. **Research results.** In the philosophical literature, there is a vagueness of criteria for classifications of values. Values are able to become a self-sufficient subject of human interests and aspirations which leads to their absolutization. But in the lives of individuals, countries, and peoples there are other worldview crises - then there is a reassessment of values. J. Lipovetsky describes the transition from the modern to the postmodern epoch in terms of the change in value orientations. According to him, since the 1950s, American and European society has been mainly interested in consumption, entertainment and pleasure. In the late XX c., R. Ingehart explored the relations between values, economics, and politics based on the World Values Survey. This study shows that neither individual nor social values can change instantly. On the contrary, the change of values is gradual. The shift from materialistic to postmaterial priorities is at the core of the postmodernization process. K. Schwab focuses on how technology and society coexist to make the world a better place by taking advantage of the modern technological revolution. Changes in the socio-economic environment contribute to transforming beliefs and values at the individual level. At the same time, it is impossible to predict the time of change of these beliefs and values with K. Schwab's certainty. **Discussion.** Ukrainian researchers V. Onopriienko and L. Drotianko note the erroneousness of some forecasts and prospects for the development of the information society being the same capitalist economic model, despite the impact of digitalization on all spheres of public life. According to H. Kleshnia, interest in the problem of values always occurs in times of crisis, the search for new cultural foundations of human existence. **Conclusion.** At present, it is difficult to determine the trends of changes in the value system due to the fact that we are only at the origins of the fourth industrial revolution. At the same time, the analysis of the value transformations of the transition from the modern era to the postmodern era, carried out by famous philosophers and sociologists, testifies to the priority of individuality, personal freedom, and oblivion of responsibility to society. That is why optimistic forecasts of achieving social harmony during the implementation of the fourth industrial revolution look premature.

Keywords: value, culture, information society, information technologies, industrial revolution.

УДК 130.2:502.11(045)

О. А. Матюхіна

СИНКРЕТИЧНА ЄДНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ

Національний авіаційний університет

e-mail kievfilozofia@gmail.com, ORCID 0000-0003-2789-0237

Анотація. У статті з філософсько-культурологічних позицій розглядаються особливості розуміння такої етичної категорії як відповідальність, у традиційній культурі. Підкреслюється її всеосяжний характер, синкретична єдність відповідальності соціальної та екологічної. Підкреслюється, що дослідження та використання надбань традиційної культури є необхідною умовою утвердження відповідальності як базової цінності сучасного суспільства, що передбачає концепція сталого розвитку.

Ключові слова: екологічна проблема, екологічна відповідальність, соціальна відповідальність, міфологічна свідомість, традиційна культура, календарні обряди.

Вступ

Глобалізація світу породила нове явище – глобальні проблеми, що охоплюють усе людство. Вперше на існування цих проблем та їхню небезпеку вказали члени Римського клубу. З того часу глобальні проблеми стали об'єктом уваги не лише вчених, але й міжнародних організацій. Розроблені довгострокові програми дій боротьбі з їхнього подоланням або хоча б обмеженню їхнього впливу на розвиток людства. З кінця ХХ ст. світове співтовариство на перший план висуває проблему екологічну, яка розцінюється як найбільша загроза для людства.

У нашій попередній статті наголошувалось, що система законодавчих актів, які спрямовані на вирішення екологічної проблеми, спрацьовують лише частково. «Можна ще збільшувати і збільшувати перелік міжнародних документів, спрямованих на подолання екологічної кризи. Проте результати їхні є набагато скромнішими від очікуваних. Якщо і простежується покращання екологічної ситуації в окремих країнах та регіонах, проте загалому світі криза продовжує поглиблюватись. Хоча все ширше і ширше поле взаємовідносин людство-природа регулюється законодавчими актами як на державному, так і на міжнародному рівнях, мети вони досягають лише частково. І причина полягає не тільки в окремих недосконалоостях чи проблемах реалізації законів. Для реалізації прийнятих законів, угод, концепцій необхідна зміна екологічної парадигми кожного мешканця планети Земля. Екологічно відповідальна повсякденна поведінка в сучасному світі стає необхідною» (Матюхіна, 2021: 42).

Проте екологічна проблема виступає не ізольовано – це одна з низки тісно взаємопов'язаних глобальних проблем, які охоплюють усі сфери життя людства (Клешня, 2021). Тому на міжнародному рівні розробляються програми, спрямовані на комплексне вирішення глобальних проблем. У цьому відношенні треба відмітити прийняту на конференції в Ріо-де-Жанейро Програму стратегії сталого розвитку. Власне, в ній чітко окреслено антропо- та соціоморфний підхід до вирішення глобальних проблем. «Зокрема у Звіті Комісії ООН під керівництвом Гро Харлем Брутланд (1987 р.) під сталим розвитком розуміється такий розвиток суспільства, який задовольняє потреби нинішніх поколінь і не ставить під загрозою можливості наступних поколінь задовольнити свої потреби. Тобто сталий розвиток відносять до такої моделі людського розвитку, в раках якої використання ресурсів спрямоване не лише на задоволення людських потреб, а й на одночасне забезпечення сталості природних систем та навколишнього середовища» (Скиба, 2020: 129).

Тому екологічна відповідальність за своєю сутністю тісно пов'язана із соціальною відповідальністю, оскільки вони разом становлять синкретичну єдність. «Основним світоглядним принципом має стати принцип гармонії людини та природи, як двох відносно самостійних, таких, що розвиваються за своїми власними законами, але в той же час нерозривно пов'язаних частин однієї системи» (Москаева, 2006: 47). Усвідомлюючи екологічну загрозу, розуміємо, що екологічна відповідальність є відповідальністю соціальною, тому що порушення екології знижує

рівень життя суспільства, зменшує його можливості і загрожують життю людського суспільства. Водночас, особливості соціального розвитку, відносини в суспільстві, науково-технічний прогрес чітко окреслюють способи і межі вирішення екологічних проблем. «Специфічні в кожній суспільній системі соціально-економічні відносини зумовлюють різні форми розгортання та цілі оволодіння науково-технічним прогресом, різну практичну спрямованість цього процесу» (Шоріна, 2021: 79), що проявляється і в екологічному аспекті. Стрімкий науково-технічний прогрес, ускладнення суспільного життя в інформаційному суспільстві вимагають підвищення рівня як особистої, так і суспільної ініціативності, нерозривно пов'язаною з відповідальністю. Тому природним є в сучасних умовах звернення до надбань традиційної культури. Власне, в ній представлено синкретичний зв'язок екологічної та соціальної відповідальності. Тому норми традиційної культури, що спрямовані на формування і утвердження у людини й спільноти екологічної та соціальної відповідальності як цілого, є актуальними й у наш час.

Мета і завдання.

Метою дослідження є здійснення філософсько-культурологічного аналізу синкретичної єдності норм соціальної та екологічної відповідальності в традиційній культурі. Окреслюється вагомість надбань традиційної культури в цьому напрямі та їхні значення для синтезу соціальної й екологічної відповідальності на новому витку історичного розвитку.

Методологія дослідження

Звернення до надбань культури минулого зумовило й необхідність використання культурно-історичного методологічного підходу, аналітико-описового методу. Також для досягнення поставленої мети використані загальнонаукові методи аналогії, аналізу та синтезу, історизму та ін.

Результати дослідження.

Екологічна і соціальна відповідальність у їхній синкретичній єдності як складова етичної парадигми особистості виступають як нагальна потреба сучасності. Якщо поняття соціальної відповідальності виражає характер зв'язків, взаємин людини й суспільства, його соціальними групами, по поняття екологічної відповідальності виражає характер взаємин людини й суспільства з природою. Соціальна та екологічна відповідальність як синкретична єдність передбачають дотримання комплексу принципів, вимог, правил, які спрямовані на збереження буття кожної людини, суспільства, природи.

Необхідним стає звернення до надбань минулого, до традицій етнічних культур людства, коли ця синкретична єдність існувала й функціонувала як складова суспільного світогляду та парадигми ставлення до світу. Традиційне суспільство забезпечувало високий рівень соціальної відповідальності також істосовно природи шляхом суворого дотримання перевірених часом норм та правил, що стали традиціями. Соціальна та екологічна відповідальність виступають як синкретичне ціле в традиційній культурі. Народні традиції зберігають, закріплюють в індивідуальній та суспільній свідомості накопиченні

тисячоліттями знання, визначають шанобливу й водночас турботливу поведінку людини й спільноти стосовно природи.

Традиційна культура є динамічною системою, що охоплює не тільки окремих людей і їхню спільноту загалом, але також елементи ландшафту, культурні традиції, відносини з іншими спільнотами. Тому в традиційній культурі простежується цілий комплекс традицій, спрямованих на збереження природи, ландшафту, в якому існує етнос. Основою екологічного потенціалу традиційної культури виступають міфологічні вірування. В традиційній культурі, що базується на міфологічній свідомості, людство не виділяє себе з світу природи, сприймає себе як його інтегральну частину. Окрема людина сприймає себе як частину спільноти, спільнота ще не виділяє себе зі світу природи, інтуїтивно сприймає себе як частину цілого. Частиною цілісного Космосу виступає як окрема людина, так і суспільство загалом. Існує інтуїтивне світовідчуття, що дії як людини, так і соціуму спрямовані на природу, визначають його подальшу долю. Якщо вплив, дії порушують встановлені норми, порядок, то наслідки можуть бути фатальними. Тому поняття соціальної та екологічної відповідальності виступають у синкретичній єдності. «Народне бачення світу є джерелом невичерпного універсального прагнення надавати всім явищам сенс, до пошуку формули, що пояснювала би виникнення світу, людей і всього, що існує; є виразом глибокої потреби розуміння оточуючої людини реальності» (Томіска, Томіска, 1975: 22).

На рівні міфологічного світогляду людина й спільнота усвідомлюють себе як частину природи, інтуїтивно відчують нерозривний зв'язок з світом природи. В тотемістичних віруваннях віддзеркалилось, знайшло свій прояв усвідомлення глибини і нерозривності цього зв'язку, який розуміється за аналогією з відносинами в родині як зв'язок кровної спорідненості. Світ природи в міфологічній свідомості є вищим від людського, є джерелом гармонії та порядку. Тільки люди, що живуть у згоді з природою, дотримуються її ритмів, діють як її інтегральна складова, не порушуючи без потреби своїми діями її порядку, здатні встановити й підтримувати лад у суспільстві. Таке розуміння відносин людини зі світом природи збереглися в казках, які є, як писав В. Пропп, останньою стадією міфу (Пропп, 1986). Герої багатьох казок різних народів завжди з пошаною й турботою ставляться до кожної живої істоти. Їхнє ставлення до світу природи допомагають пройти складний шлях випробувань, стати мудрими володарями. Тісний зв'язок зі світом природи виступає запорукою їхньої здатності керувати суспільством, підтримувати мир і гармонію в ньому. Достатньо згадати такі казки, як українська казка «Іванко-цар звірят», німецька «Два брати», болгарська «Три брати та золоте яблуко» та багато інших. Рівновага суспільства й рівновага природи сприймаються як одне.

Події в суспільстві набували космічного виміру, що на міфологічному рівні осмислювалось як особливий, сакральний зв'язок між космічним та суспільним ладом. А. Ковалик у праці «Космологія давніх слов'ян» пише: «Складання угоди треба розуміти як створення нового порядку, тобто дії *parexcellence* космогонічне у

вимірі суспільному, встановлення соціального зв'язку, що розуміється як поєднання й водночас обмеження, що зобов'язує всіх вільних членів даної спільноти. Не тільки германські лексичні джерела свідчать на користь зв'язку Сварога (бога сонця та вогню слов'ян – А.М.) з присягою, відомо також, що присяга у слов'ян мала зв'язок із сонцем та вогнем» (Kowalik, 2004: 355). Дотримання чи порушення суспільних зобов'язань сприймалися на міфологічному рівні безпосередньо пов'язаними з світом як Космосом. Їхнє порушення приводило до хаосу, дисгармонії, кари з боку вищих сил, а дотримання – зміцнювало лад, забезпечувало допомогу богів, у тому числі і в господарчій діяльності. В цьому проявляється інтуїтивне передчуття взаємозв'язку всіх форм буття, розуміння, що наслідки дії в будь-якій сфері поширюються на всі інші.

В культурі кожного етносу представлені норми та традиції, що визначали відносини людини й суспільства зі світом природи. Вони служили орієнтиром для реалізації нормативного способу життя – в гармонії з природою, відповідно її законів та ритмів. Як правило, вони були пов'язані з народним календарем.

«Свята і пам'ятні дні народного календаря пов'язувались із уважними спостереженнями за явищами природи, атмосферними змінами і різними прикметами, на основі яких робилися спроби заглянути в майбутнє, дізнатися сприятливі чи несприятливі умови чекають селянина в особливо відповідальні періоди його праці: якими будуть урожай, приплід і відгодівля худоби тощо. Такі прогнозування опиралися значною мірою на віками нагромаджені спостереження за певними характерними для даної місцевості прикметами» (Бойківщина, 1983: 220).

Багатотисячний досвід дозволяв визначити дії, що наносили шкоду навколишній природі й загрожували добробуту спільноти. Наприклад, суворо заборонялось полювання, риболовля навесні, визначались терміни випасу худоби, зміни пасовиськ тощо. На календарі базувалась система заборон, обмежень певних видів праць у певні періоди, що легітимізувалась силою традицій, звичаєвим правом. Важливе місце в системі традиційних вірувань займали календарні обряди, що сакралізували початок і кінець різних видів господарчої діяльності відповідно до ритмів природи (Дванадцять місяців, 1993)

Через календарні обряди, вироблені впродовж віків норми господарювання в даному ландшафті, принципи екологічної поведінки легітимізувались авторитетом вищих сил і набували силу закону. Кожна людина в традиційному суспільстві з раннього дитинства залучалась до участі в календарних святах та обрядах, разом з усіма членами спільноти урочисто шанувувала творчі сили природи. Це також сприяло шанобливому, відповідальному ставленню до природи (Борейко, 1998)

Відповідальне ставлення до природи передбачало й свідоме обмеження втручання в її життя, навіть тимчасове обмеження господарчої діяльності. Особливо це було притаманним етносам, що мешкали в крихких екосистемах, наприклад, напівпустелях. Підвищена господарча активність людини могла стати

причиною непоправного порушення рівноваги, що несло в собі пряму загрозу для спільноти. Показовою в цьому відношенні є заборона на землеробство в традиційній монгольській культурі. Багатий екологічний зміст заборони будь-якої фізичної праці в суботу, яка закріплена в іудаїзмі, розкриває Е. Фромм у праці «Забута мова»: «Праця, як розуміється в Біблії та розвивається в Талмуді, – це не просто фізичне зусилля. Її можна визначити у такий спосіб: «робота» – це будь-яке втручання людини, не важливо, творче або руйнівне, у світ природи, «відпочинок» – це стан миру між людиною та природою. Людина повинна залишити природу недоторканою, ніяк не змінювати її – ні творячи, ні руйнуючи, навіть найменша зміна, внесена людиною в життя природи, є порушенням суботи. Субота – це час миру між людиною та природою, праця – це будь-яке порушення рівноваги між ними» (Fromm, 1976: 47).

У такий спосіб спільнота підтримувала природно рівновагу. Методи підтримання екологічної рівноваги в традиційній культурі є досить різноманітними, від прямих заборон і табу, дотримання яких забезпечується всіма засобами впливу, які має спільнота, до внутрішніх переконань, позиції людини, які визначають її соціально-екологічну відповідальну поведінку. Також важливу роль відіграло виховання – норми поведінки стосовно природи, прийняті в спільноті, закріплювались як імперативні. Вони були орієнтиром для людини в реалізації нормативного способу життя – в гармонії й мирі з природою, відповідно до її законів та ритмів. Тільки суспільство є інтегральною частиною слідуєчи їм, людина могла забезпечити свою життєдіяльність і життєдіяльність суспільства, реалізувати свою сутність.

Навіть побіжне знайомство з народною педагогікою свідчить, що у дитини з ранніх років формувалось відповідальне ставлення до навколишнього світу. Дії, вчинки, що шкодили природі, рослинам і тваринам, птахам, розцінювались як такі, що будуть мати негативні наслідки для всієї родини чи навіть громади. На інтуїтивному рівні розумілось, що людське природного світу. Тому дії, спрямовані на світ природи, рано чи пізно відгукнуться на суспільстві. В міфах, переказах, казках описувались фатальні наслідки їхнього порушення, кари, які настигали порушника. Наприклад, у карельській народній казці «Як море стало солоним» розповідається, як жадібність, порушення міри приводить до невідворотних змін у природі (Игла, белка и рукавица, 1960: 31-35). Обов'язком кожного та спільноти загалом вважалося підтримання існуючого традиційного порядку речей в суспільстві й слідування йому в природі. «Знати своє оточення, знати, нащо воно є, зрозуміти мету, якій має служити – значило в давнину жити в освоєному світі, там, де панує порядок та лад» (Simonides, 2010: 9). Дії, що відходили від традиції, приводили або могли стати причиною порушення порядку речей, сприймалися і розцінювались як соціально безвідповідальні. Відповідальність людини стосовно соціуму, стосовно природи, світу загалом сприймалась як єдине ціле. Її метою виступало завдання запобігання фатальним для спільноти наслідків. Гармонія забезпечується як підкорення частини цілому, тобто людини й спільноти

природі. Синкретичне розуміння відповідальності в традиційній культурі виступає як парадигма особистої та суспільної поведінки.

Обговорення

В кінці ХХ – початку ХХІ століть проблема екологічної відповідальності привертає значну увагу філософів, соціологів, культурологів та представників інших гуманітарних наук. «Філософи зазначають, що відповідальність – це відношення залежності людини від чогось (від іншого), що сприймається нею (ретроспективно або перспективно) як визначальна підстава для прийняття рішень і здійснення дій, прямо або побічно спрямованих на збереження іншого або сприяння йому. Об'єктом відповідальності (тобто іншим) можуть бути інші люди, у тому числі майбутні покоління, спільноти, а також тварини, навколишнє середовище, матеріальні, соціальні й духовні цінності й т.д.» (Безрукова, 2015: 25). Вирішальну роль у впровадженні проблеми екологічної відповідальності до наукового обігу відіграли перш за все праці А. Швейцера, К. Маєр-Абіха, концепції Г. Йонаса, Е. Левінаса, Е. Фромма. Аналізуючи це поняття, вчені не обмежувались вузькими екологічними рамками. Вони розглядали екологічну відповідальність як складову соціальної відповідальності, в контексті базової проблеми філософії – «людина-світ». Маєр-Абіх писав: «Сфера відповідальності тепер є настільки вагомою, що ніщо більше не може існувати тільки заради іншого: ні частина людства тільки заради якоїсь іншої частини, ні інші живі істоти тільки заради людей, ні стихія життя тільки задля живих істот» (Маєр-Абіх, 2004: 96-97). Поняття відповідальності поступово набиало всеохоплюючого характеру, включаючи в себе світ природи. Тому природним стало звернення до надбань традиційної культури. Вже в другій половині ХХ ст. стала розвиватись етнічна екологія. Велику роль в її розвитку відіграли дослідження В. Алексееєва, С. Арутюнова, В. Козлова, Н. Чебоксарова та інших вчених. В. Борейко в праці «Екологічні традиції, повір'я, релігійні погляди слов'янських та інших народів» виділяє відповідальність як одну з провідних цінностей традиційної культури. Екологічні традиції як основа екологічно відповідальної поведінки розглядаються в працях О. Дубового, Й. Украженко, А. Єрмоленко, Ю. Осокіна,

досліджуючи із соціально-філософських позицій етику відповідальності, також відмічають її особливе місце в системі моральних норм українського народу. Навіть найзагальніший аналіз літератури з даної теми показує значний інтерес до неї в науковому світі та необхідність її всебічного подальшого осмислення.

Висновки

Досвід взаємодії людини, суспільства з природою, накопичений у традиційній культурі, є здатним допомогти знайти вирішення екологічних проблем сучасності. Його цінність полягає в тому, що, по-перше, він пройшов випробування часом; по-друге, пропонує інший, відмінний від технократичного, спосіб вирішення цих проблем. Екологічні традиції, норми, що формувались у традиційній культурі на основі інтуїтивного усвідомлення нерозривної єдності людини й природи, зберігають свою значимість і для

сучасного світу. Збагачені сучасними науковими знаннями, гуманістичними принципами, ідеями, вони здатні стати основою виховання у сучасної людини соціальної та екологічної відповідальності як інтегральної цілісності. Синтез у суспільній свідомості філософського осмислення поняття екологічної відповідальності з надбаннями культури традиційної здатний стати важливим імпульсом цивілізаційного розвитку.

У концепції сталого розвитку відповідальність виступає як ключове етичне поняття, закладена у самий зміст концепції. Відповідальність за життя як сучасного людства, так і наступних поколінь, є і відповідальністю за збереження біосфери Землі як місця і умови життя людства

Список літератури

1. Artur Kowalik *Kosmologia dawnych Słowian* / A. Kowalik-Kraków, Zakład Wydawniczy „NOMOS”, 2004 – 543 c.
2. Fromm Erich. *The Forgotten Language: An Introduction to the Understanding of Dreams, Fairy Tales and Myths* / Erich Fromm // Hardcover, Henry Holt & Co.: 1976. – 263 s.
3. Joanna Tomicka, Ryszard. Tomicki. *Drzewo życia. Ludowawizja świata człowieka* / Tomicka Joanna, Tomicki Ryszard // Warszawa, Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1975. – 225 c.
4. Simonides Dorota. *Dla czego drzewa przestały mówić? Ludowawizja świata* / Dorota Simonides - Opole, Wydawnictwo NOWIKS. 2010. – 168 c.
5. Безрукова О. А. Соціальна відповідальність в сучасному українському суспільстві: соціологічна концептуалізація та досвід емпіричного дослідження. Текст дисертації на правах рукопису / О. А. Безрукова. – Київ: 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/disertaciya_dodat_k bezrykova.pdf
6. Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження. – Київ, Наукова думка, 1983 – 304 с.
7. Борейко В. Е. Экологические традиции, поверья, религиозные воззрения славянских и других народов / В. Е. Борейко – Т. 1. – М.: 1998. – 494 с.
8. Дванадцять місяців. Народний календар. Авт.-упорядник Ю. С. Коваленко. – Київ, Вид «Україна», 1993. – 154 с.
9. Игла, белка и рукавица / М. ГИДЛМП РСФСР, 1960. – 158 с.
10. Клешня Г. М. Коєволюція системи «людина-природа-суспільство» / Г. М. Клешня // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – Вип.2(34). – К.: 2021. – С. 32-38.
11. Маєр-Абіх К. М. Повстання на захист природи. Від докільля до спільноті / пер. з нім. А. Єрмоленка / К. М. Маєр-Абіх. – К.: Лібра, 2004. – 196 с.
12. Матюхіна О. А. Категорія «екологічна відповідальність» в етичному вченні католицької церкви / О. А. Матюхіна // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – Вип. 2(34) – К.: 2021. – С.42-46
13. Москаева О. Философские аспекты гармонизации человека и природы в условиях глобальных экологических процессов / О. Москаева // Гуманитарный часопис, 4 – М.; 2006. – [Електронний ресурс] Режим доступу http://nbuv.gov.ua/UJPN/gums/2006_4.7
14. Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки / В. Я. Пропп. – Л.:Изд. Ленинградского университета, 1986. – 365 с.
15. Скиба І. П. Сталий розвиток як соціокультурний розвиток / І. П. Скиба // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – Вип.1(32) – К.: 2020. – С.128-134.
16. Шоріна Т. Г. Поняття сучасної екології в фокусі соціально-філософського та наукового знання / Т. Г. Шоріна // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць – Вип.2(34) – К.: 2021. – С. 76-78

References

1. Bezrukova, O.A. 2015. "Sotsialna vidpovidalnist v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi: sotsiologichna kontseptualizatsiia ta dosvid empirychnoho doslidzhennia" [Social responsibility in the modern Ukrainian society: social conceptualization and experience of empirical study]. Doctor diss., Kyiv: Instytut sotsiologii. http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/disertaciya_do datk bezrykova.pdf.
2. Boltarovich, Z.Ye., A.F. Budzan, R.P. Harasymchuk, and T.O. Hontar et al. 1983. *Boikivshchyna. Istoryko-etnografichne doslidzhennia* [Boikivshchyna. Historical and ethnographic research]. Edited by Yu.H. Hoshko. Kyiv: Nauk. dumka.
3. Boreyko, V.E. 1998. *Ekologicheskie traditsii, poveria, religioznye vozrennia slavianskikh i drugih narodov* [Ecological traditions, beliefs, religious beliefs of Slavic and other peoples]. Vol. 1. Kiev: Kiev. ekologo-kulturnyytsentr.
4. Kovalenko, Yu.S. 1993. *Dvanadtsiat misiativ. Narodnyi kalendar* [Twelve months. Folk calendar]. Kyiv: Ukraina.
5. Igla, belka i rukavitsa. *Karelskie narodnye skazki* [Needle, squirrel and mitten. Karelian folk tales]. 1960. Moscow: GIDLMP RSFSR.
6. Kleshnia, H.M. 2021. "Koievoliutsiia systemy "liudyna-priroda-suspilstvo" ["Coevolution of the system "man-nature-society"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2(34):32-38.
7. Maier-Abikh, K.M. 2004. *Povstannia na zachyst pryrody. Vid dovkillia do spilnosvitu* [Uprising to protect nature. From the environment to the community]. Translated by A. Yermolenko. Kyiv: Libra.
8. Matiukhina, O.A. 2021. "Katehoriia "ekologichna vidpovidalnist" v etychnomu vcheni katolytskoi tserkvy" ["The category of "environmental responsibility" in the ethical teachings of the Catholic Church"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2(34):42-46.
9. Moskaeva, O. 2006. "Filosofskie aspekty garmonizatsii cheloveka i prirody v usloviakh globalnykh ekologicheskikh protsessov" ["Philosophical aspects of harmonization of man and nature in the context of global ecological processes"]. *Humanitarnyi chasopys, Humanitarian Journal* 4. http://nbuv.gov.ua/UJPN/gums/2006_4.7.
10. Skyba, I.P. 2020. "Stalyi rozvytok yak sotsiokulturny rozvytok" ["Sustainable Development as a sociocultural phenomenon"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1(32):128-134.
11. Propp, V.Ia. 1986. *Istoricheskie komi volshebnoy skazki* [The historical roots of fairy tales]. Leningrad: Leningrad.un-t.
12. Shorina, T.H. 2021. "Poniattia suchasnoi ekologii v fokusi sotsialno-filosofskoho ta naukovooho znannia" ["The concept of modern ecology in the focus of socio-philosophical and scientific knowledge"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2(34):76-78.
13. Fromm, E. 1976. *The Forgotten Language: An Introduction to the Understanding of Dreams, Fairy Tales and Myths*. Henry Holt & Co.
14. Kowalik, A. 2004. *Kosmologia dawnych Słowian* [Ancient Slavic cosmology]. Kraków, NOMOS.
15. Simonides, D. 2010. *Dla czego drzewa przestały mówić? Ludowawizja świata* [Why did the trees stop talking? People's vision of the world]. Opole, Wydawnictwo NOWIKSpj.
16. Tomicka, J., and R. Tomicki. 1975. *Drzewo życia. Ludowa wizja świata człowieka* [Tree of Life. People's vision of the world and man]. Warszawa: Ludowa spółdzielnia wydawnicza

А. А. Матюхина

СИНКРЕТИЧЕСКОЕ ЕДИНСТВО СОЦИАЛЬНОЙ И ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРЕ

Аннотация. В статье с философско-культурологических позиций рассматриваются особенности понимания такой этической категории как ответственность в традиционной культуре. Подчеркивается ее всеобъемлющий характер, синкретическое единство социальной и экологической ответственности. Подчеркивается, что исследование и использование наследия традиционной культуры является необходимым условием для утверждения ответственности как базовой ценности современного общества, что предполагает концепция устойчивого развития.

Ключевые слова: экологическая проблема, экологическая ответственность, социальная ответственность, мифологическое сознание, традиционная культура, календарные обряды.

O. Matyukhina

SYNCRETIC UNITY OF SOCIAL AND TRADITIONAL RESPONSIBILITY IN TRADITIONAL CULTURE

Introduction. The peculiarities of understanding the ethical category of "responsibility" in traditional culture from the philosophical and cultural standpoints are studied. Its all-encompassing nature and syncretic unity of social and environmental responsibility are emphasized. **The aim and tasks** are the relations of the norms of social and environmental responsibility in traditional culture. Therefore, the heritage of traditional culture in this direction acquires special significance in a new round of historical development.

Research methods. To implement this task, a cultural-historical methodological approach and analytical and descriptive methods are used. **Research results.** The author notes that traditional society provided a high level of social responsibility. Social responsibility was extended to nature. Its compliance was ensured by strict adherence to time-tested norms and rules turned into traditions. Social and environmental responsibility act as a syncretic whole in traditional culture. Folk traditions preserve it and fix it in the individual and social consciousness. It is emphasized that the study and use of traditional cultural heritage is a necessary condition for the establishment of responsibility as a basic value of modern society, which provides the concept of sustainable development. **Discussion.** In the late XX and early XXI centuries, the problem of environmental responsibility attracts much attention from philosophers, sociologists, culturologists, and other humanities. It is noted that the decisive role in the implementation of the problems of environmental responsibility in the scientific community was played primarily by the works of A. Schweizer, K. Mayer-Abiha, the concepts of G. Jonas, E. Levinas, E. Fromm. An important stage in the study of traditional cultural heritage in the field of ecology is the formation and development of ethnic ecology. **Conclusion.** The experience of the interaction of man and society with nature, accumulated in the traditions of culture is able to help find solutions to the environmental problems of today.

Keywords: ecological problem, ecological responsibility, social responsibility, mythological consciousness, traditional culture, calendar rites.

УДК 130.2(045)

Т. В. Мерщій

КОНТКУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ ДО ПРИРОДИ

Державна служба якості освіти України

Анотація. У статті досліджується контркультура в контексті проблеми соціальної відповідальності людства перед природою. Глобалізаційні процеси культурно-цивілізаційного розвитку супроводжуються суперечностями, на фоні яких і функціонує масовий інтернаціональний соціокультурний феномен – контркультура. Культурно-цивілізаційний розвиток суспільства створює умови для формування та появи нових тенденцій у функціонуванні контркультури. Виникає значна кількість різноманітних угруповань, що базуються на різних системах цінностей, які обстоюють різні, часто абсолютно протилежні, погляди. Проте спільним є представлення контркультури як екологічної модальності культури, спрямованої на коеволюційну модернізацію сучасної цивілізації. Контркультуру можливо розглядати у вигляді діалектичного механізму культурних новацій, що стимулюють історичний розвиток цивілізації. І це універсалістське розуміння контркультури розкриває її філософський сенс і визначає її культурологічний зміст, про що й йдеться в статті.

Ключові слова: контркультура, субкультура, глобалізація, цивілізація, контекст «людина-природа».

Вступ

У сучасній культурфилософській літературі дослідженню контркультури приділяється значна увага. Завдяки зусиллям філософів, соціологів, культурологів на сьогодні вивченими є багато аспектів контркультури, з'ясовано чимало моментів, що дають можливість зрозуміти закономірності формування контркультурного середовища сучасного суспільства у системі «людина-природа».

Розглядаючи контркультуру в контексті проблеми соціальної відповідальності людини перед природою, ми маємо, перш за все, звернутися до явища соціальної відповідальності людини перед природою.

Соціальна відповідальність людства в контексті системи «людина-природа» полягає в ототожненні понять «екологія» та «життя». Онтологічним

еквівалентом цього ототожнення може бути висунуте Ж.-Б. Ламарком поняття «біосфери» як сфери дії всього живого на Землі, що включає живі організми, середовище їхнього проживання та систему зв'язків, що організовується і підтримується живими організмами з природним середовищем. Природа постає як елемент як складова можливостей людини (Новак, 2013: 112). Тому в якості ціннісної домінанти культурно-цивілізаційного розвитку контркультура пропагувала екологічний імператив, де будь-яка жива істота розглядається як ціль, і ніколи тільки як засіб. Сенс цієї вимоги полягає в тому, що кожен індивід, соціальна група, суспільство або людство загалом у своїх помислах та діях, що мають пряме чи непряме відношення до стабільності природи як біосфери, повинен поводитися так, щоб норма цієї